

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 3 2009 | ÅRGÅNG 13

Bokförlaget THALES

Sven-Eric Liedman: *Blickar tillbaka*, Stockholm: Albert Bonniers Förlag, 2008

ÅR 1965 KOM Sven-Eric Liedmans essaysamling *Samtidskänslan* i serien BLM-biblioteket. Det blev en sorts genombrott. Tidigare hade Liedman publicerat dikter och noveller som han själv inte var riktigt nöjd med och som inte lyfte honom till parnassens höjder. Nu gav han sin litterära talang utlopp i den sakprosa som i fortsättningen skulle bli hans medium. Kritiken blev från början gynnsam.

Vad var »samtidskänsla»? I sina nyligen utkomna memoarer, *Blickar tillbaka*, förklarar Liedman att han egentligen menat ordet negativt: »Den som hade samtidskänsla uttalade sig tveklöst om vad som utmärkte samtiden, ja, vad som egentligen passade den.» Senare har ordet av andra använts mera positivt, som en känsla för vad som pågår i samtiden, för vad som är på väg.

Nog har Liedman själv haft samtidskänsla i båda bemärkelseorna, ibland varit i takt med sin samtid, ibland i otakt, ibland lyfts framåt, ibland haft den sjunkande känslan i maggropen. Om detta bland annat berättar han i memoaren.

Som så många blivande humanistprofessorer, åtminstone fram till hans egen generation, var Sven-Eric Liedman son till en präst. Uppväxten ter sig idyllisk. Men 30 oktober 1950 störtade hans barndomshem samman, alldeles bokstavligt. Prästgården i Vittskövle visade sig ha varit byggd på lös sand. Plötsligt gav allt vika. Gaveln störtade ihop, 14 000 tegelstenar gav sig ut i trädgården. Ur Liedmans synpunkt var det en händelse som såg ut som en tanke. Uppbrottet från barndomsmiljön, från kristendomen, från hemmets konservatism, förestod.

Först bar det till Lund. Det blev litteraturstudier för den demoniske och avvisande Carl Fehrman. Det blev filosofistudier för den välvillige, med tiden allt mer uppmuntrande Gunnar Aspelin. Men Aspelin gick i pension. Sören Halldén kom i hans ställe. Liedmans filosofihistoriska avhandlingsprojekt passade inte in i den nya konjunkturen. Räddningen blev Henrik Sandblad, professor i idé- och lärdoms historia i Göteborg.

Disputationen i Göteborg var ett steg i karriären men gav ingen försörjning. Nu tog kulturpublicistiken för en tid över. Liedman blev anställd som kultureddaktör på Sydsvenska Dagbladet i Malmö. Hans förman blev Jean Braconier, som varit borgerlig riksdagsman och nu fått en reträttpost som kulturchef. Liedman, som dessa år utvecklades allt snabbare åt vänster, studerade och skrev om Marx och sympatiserade med socialismen och Vpk. Han våddades under Braconier och den stundom hårdföra ägarfamiljen Wahlgren.

Liedmans Poltava som kulturjournalist kom genom en reporterresa sommaren 1968 till Prag, där man just var i färd med att inrätta en »socialism med ett mänskligt ansikte». Det gick rykten, bland annat återgivna på nyhetsplats på Sydsvenskan, om en förestående sovjetisk invasion av Tjeckoslovakien. Liedman avvisade i sina artiklar detta ryktessurr som han betraktade som »ett sätt att leda uppmärksamheten bort från det som hände i Vietnam». Tidningens nyhetsförmedling var uppenbarligen styrd av reaktionära krafter, menade han. När invasionen ändå kom triumferade de reaktionära nyhetsjournalisterna på Sydsvenskan och på andra håll. Liedman började inse »att mina artiklar hade lästs av betydligt fler än jag räknat med». Ulla Trenter skrev spetsigt i Vi: »Har inte rysarna läst Sven-Eric Liedman och Per Olof Enquist?»

Kanske var det Warszawapaktinvasionen av Prag 1968 som gjorde att Sven-Eric Liedman blev professor i idé- och lärdoms historia i stället för kulturchef på Sydsvenska Dagbladet. I vart fall drogs hans blickar nu tillbaka till akademien. Först Lund, sedan Göteborg öppnade sina portar. Liedman speciminerade. Med sammanbitna tänder skrev han om Israel Hwasser, en gammal uppsaliensisk medicinprofessor från den romantiska eran som borde intressera de sakkunniga. Men han skrev också, mer i linje med sin nya ideologiska övertygelse, *Motsatsernas spel*, en mäktig, briljant skriven bok om Friedrich Engels och dennes naturdialektik.

Den idéhistoriska miljön i Göteborg utvecklades i vänstervågens tecken. Fredagsseminarierna höll på timme efter timme, följda av gille hemma hos någon av deltagarna: »Det var vin med tilltugg enligt tidens sed. Stearinljus droppade nedför tomma vinbuteljer,

tobaksröken sved i ögonen, och folk brast ständigt ut i olika slags sånger, alltifrån ›Internationalen› till ›Här vid älvarna i Babel›. Ja, det var trevligt.»

Åren gick. Liedman blev ordinarie professor i idé- och lärdoms-historia i Göteborg. Böckerna kom med jämna mellanrum och blev ofta stora framgångar. Liedman framstod som en av vänsterns viktiga ideologer. Han stod Vpk nära utan att någonsin gå in i partiet. C H Hermansson är den politiker som får de djupast kända lovorden i memoaren.

Så kom en vändning. Berlinmuren föll. Samtidskänslan kom i gungning. Liedman var inte längre i takt med tiden. Den »brutala kapitalismen» bredde ut sig i allt mera global skala. Den gamla ideologin bröt samman. Allt blev oordning: »Idag lever vi i en kaosperiod», skriver Liedman. Naturligtvis gjorde han sitt bästa: »Mina egna föreläsningar då och flera år framöver var försök att pejla situationen i den nya samtid som var vår. Jag försökte ingjuta mod i oss alla.»

En självrannsakan blev nödvändig. Mycket dumt hade sagts genom åren, mycket som borde ha sagts blev aldrig sagt. Liedman vidgår egna brister. Hans egen kritik mot Sovjetunionen och det kommunistiska systemet hade inskränkt sig till reservationer i marginalen: »Det är som om jag trodde att kritiken av kapitalismen och USA förlorade något av sin udd om jag samtidigt gick till hårt angrepp mot Sovjet.»

Ingenting av detta hindrade dock att Liedman fortsatte att ge ut goda och prisade böcker. Hans doktorander, som under de tidigare åren författat avhandlingar om marxismen, skrev nu under intryck av postmodernism och postkolonialism. Vad postseminarierna beträffar gissar jag att Liedmans uthållighet inte höll sig på ungdomsårens nivå. Till slut gick han i pension.

Blickar tillbaka har fått delvis ganska ljumma recensioner – åtminstone ljumma för en bok av Liedman. Det är på sätt och vis lätt att förstå. Boken innehåller inga avslöjanden eller upprörande inblickar i folkhemmets avgrunder. Liedman har alltid varit sköt-sam. Vad han meddelar om kärlek och familj har ingen sensationell

karaktär. Det finns också en sorts berättarteknisk oklarhet. Hur ser Liedman egentligen på sitt liv? Som ett misslyckande, en jakt efter hägringar? Som en framgångssaga? Den sista bilden i boken är ett fotografi av författaren föreläsande i Börssalen framför en staty av Gustaf III sedan han fått Svenska Akademiens nordiska pris. Så behandlar kapitalismen sina kritiker och Liedman har allt anledning att känna sig nöjd med sin karriär som forskare och författare. Han har erövrat välförtjänta lagrar.

Riktigt hur Liedman ser på sitt liv får vi trots en del ansatser inte veta. Memoaren har sitt värde ändå. För egen del läser jag med spänning och förnöjelse om denne man som konfronterades med samma miljöer och samma människor – Lunds universitet, Sydsvenska Dagbladets kultursida, ansikten och minspel från Göteborg – några år före mina egna möten. Jag finner nöje i vad Liedman skriver om det privata, men också i det representativa. Liedman tillhör en humanistisk professorsgeneration som nu går i pension och – i vissa fall – skriver sina memoarer. Deras liv har utspelats inom samma tidsspänn med 68-vänstern som viktig, för många positiv upplevelse och med kommunismens fall 1989 som undergången för den värld vi vant oss vid. Känslan av ideologiskt »kaos» kan vi alla ha. De gamla landmärkena är i stor utsträckning försvunna. Läger man Liedmans bok bredvid andra memoarer från jämnåriga framträder ett mönster, en likhet, en representativitet, som måste engagera idéhistorikern. Och varför skulle man inte kunna anlägga idé- och lärdomshistoriska synpunkter på en professor i idéhistoria?

→

Svante Nordin